

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Overbygård, Stae.

Grave og bebyggelse fra bondestenalder og ældre jernalder.

J.nr. ÅHM 6798

Udgravning december 2018 – maj 2019.

Rapport udfærdiget af: Peter Thomsen

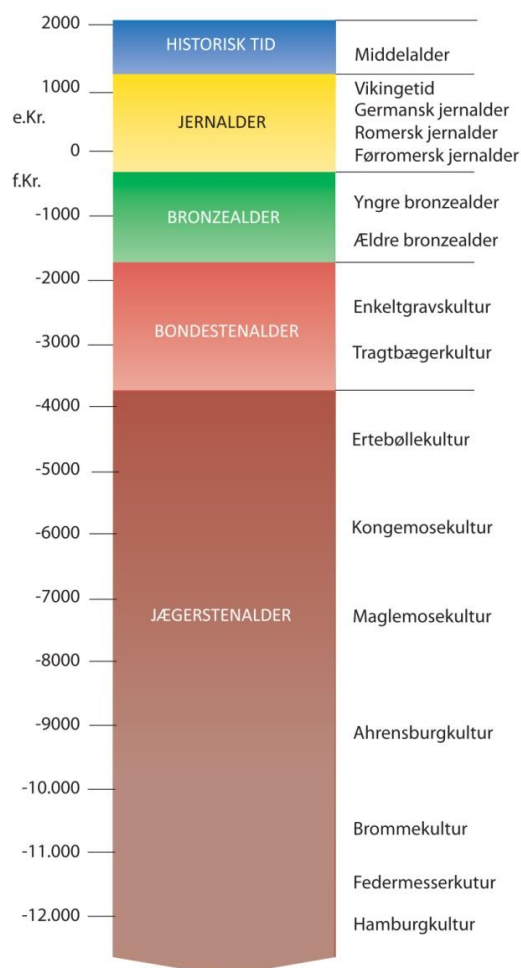
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	5
Hvis du vil vide mere	6
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Fra december 2018 til maj 2019 gennemførte Nordjyllands Historiske Museum en arkæologisk udgravning ved Stae, nordøst for Aalborg. Efter feltarbejdet er der blevet gjort status over udgravningens resultater, som nu foreligger i både dette format og i den mere udførlige arkæologiske udgravningsberetning. Den arkæologiske beretning, genstandsmateriale samt digital dokumentation bliver opbevaret af Nordjyllands Historiske Museum.

Ved den arkæologiske udgravning blev der udgravet to fundområder, hvoraf det ene indeholdt bebyggelse fra yngre romersk jernalder og det andet indeholdt resterne af en jættestue fra bondestenalderen, med sekundære begravelser fra førromersk jernalder og yngre romersk jernalder. Delvist under jættestuen lå der desuden et langhus fra bondestenalderen.

Jættestuen overraskede ved at have et næsten intakt gulv bevaret, på trods af at stenene, som udgjorde selve jættestuen, var blevet fjernet og formentligt brugt til et andet byggeri.

Også en af gravene, som lå op ad jættestuen overraskede ved at indeholde et flot og velbevaret La Tené sværd, som stammer fra Centraleuropa.

Undersøgelsens baggrund

I efteråret 2018 påbegyndte Projekt Stae Byudvikling ApS en byggemodning af et større areal ved Stae. I den forbindelse udførte Nordjyllands Historiske Museum en forundersøgelse, for at klarlægge om en egentlig arkæologisk udgravning var nødvendig, før arealet kunne frigives til bebyggelse. Spredt på hele arealet blev der fundet kogestensgruber, og i to mindre områder blev der registreret bebyggelse fra ældre jernalder, samt en overpløjet gravhøj fra bondestenalderen.

Udgravningen blev igangsat samme vinter og efter dens afslutning, blev arealet frigivet til byggemodning.

Figur 1. Flintredskaber fundet i gravhøjen.

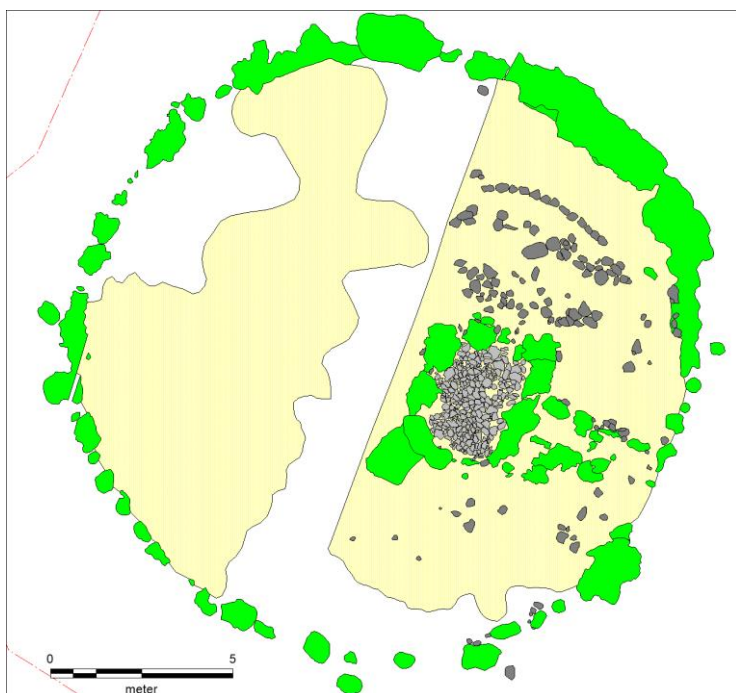
Lokalområdet i oldtiden

Udgravningen ligger i dag på en markant bakke 2,5 km nord for Limfjorden, men i oldtiden var den betydeligt tættere på. Da jættestuen blev bygget ca. 3200 år f.Kr. lå Limfjordens bred helt inde ved bakken, kun ca. 500 m væk. På de øvrige sider af bakken bredte der sig formentligt fugtige enge.

I den første del af jernalderen et par hundrede år F.Kr. opstår en landsby på den nordlige kant af bakken. Jættestuen lå der stadig, men den havde fået følgeskab af flere andre gravhøje. Landskabet havde ikke ændret sig betydeligt på dette tidspunkt, med undtagelse af Limfjorden, som havde bevæget sig længere mod syd. Denne udvikling i landskabet fortsatte frem til moderne tid, hvor de omkringliggende enge blev drænet og opdyrket.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen blev der fundet en overpløjet gravhøj, som indeholdt en lille jættestue, som blev bygget mellem

Figur 2. Gravhøjen og jættestuens grundplan med stenpor (grøn), bevaret højfyld (gul), stengulv (lysegrå) og stenlæggninger (mørkergrå).

Storstensgrav

I yngre stenalder (3.900-1.700 f.kr.), hvor de første bønder begynder at dyrke jorden, begyndte man at opføre store stenbyggede grave, muligvis overdækket af høje. Disse kan stadig ses mange steder i landskabet. Det er i starten af yngre stenalder, kaldet tragtbægerkulturen, at dysser og siden også jættestuer bliver opført (3.900-2.800 f.kr.). Dysser og jættestuer er opbygget af store sten (megalitter), som dækkes af tonstunge sten, der overdækker gravkammeret.

I kammeret gravlægges de døde og der sættes gravgaver ind i kammeret. Kammeret bliver dog genbrugt mange gange, og tit er de blevet brugt gennem hele yngre stenalder. Hver gang kammeret skulle genbruges til nye begravelser, blev der ryddet op inde i gravkammeret. Gamle gravgaver blev ryddet ud, ligesom knoglerne enten blev fjernet fra kammeret - eller blev flyttet rundt, nogen gange stablet eller ordnet.

Også efter yngre stenalder har gravene en betydning. I nærheden af eller i selve højene kan der være urnebegravelser fra både bronzealder og ældre jernalder (1.700-1 f.kr.). I bronzealder kan store felter med kogestensgruber og -grøfter i nærheden af høje - samt decorationen med skåltegn på de store dæksten - tyde på, at gravene har indgået i det religiøse liv også i bronzealderen.

3250 og 3100 f.Kr. Under gravhøjen blev der desuden fundet spor af et toskibet langhus, som har ligget på stedet, før højen blev bygget. Rundt om gravhøjen blev der fundet tre grave, hvoraf den ene er en brandgrav fra den sidste del af førromersk jernalder ca. 200 f.Kr. – Kr.f. og de resterende to er jordfæstegrave fra det første del af yngre romersk jernalder ca. 200 – 300 e.Kr. Sydøst for gravhøjen blev der udgravet et langhus og en mindre bygning fra samme periode som jordfæstegravene.

Gravhøjen var kraftigt overpløjet og alle randstenene, som har dannet højens kant, og de store sten, som har dannet selve jættestuen, var fjernet. Alt der var tilbage af alle disse store sten, var sporene efter de huller, som de

Brandgrav

Som det stadig sker i dag, blev den døde i dele af oldtiden brændt på bål. Som regel sammen med gravgaver som personlige ting, lerkar og fæde med mad og drikke. Muligvis var gravgaverne til rejsen eller til det næste liv.

Resterne fra ligbålet blev derefter samlet sammen og nogle gange sorteret. Hele eller dele af resterne blev så gravet ned i et hul - nogen gange i en urne, som oftest var et fint lerkar.

Figur 3. La Tené sværd og buet kniv fra brandgrav. Foto: Bevaringscenter Nord.

havde stået i. Disse stenspor giver dog et tydeligt billede af, hvor stor gravhøjen og jættestuen har været og set ud (figur 2). Af selve højen var der ca. 30 cm af højfylden bevaret, hvori der var bevaret rester af stensætninger, som har indgået i jættestuens konstruktion. Under højfylden og det forstyrrede lag, som blev dannet, da de store sten blev fjernet, lå jættestuens gulv. Fordi gulvet var gravet ned i undergrunden, havde det overlevet både pløjning og plyndring af sten. Gulvet bestod af to dele: øverst et hårdt lerlag og umiddelbart under det, et lag bestående af tætlagte fliser af kløvede sten. Der var desværre ikke andre fund på gulvet end en enkelt flintflække og en klump rav. I det forstyrrede lag over

Jordfæstegrav

En jordfæstegrav er en grav, hvor den døde begravnes ubrændt. Den døde var ikke altid lagt i en kiste, men kunne ligge i et gravkammer af træ eller sten, en stenkiste, en båd, en vogn - eller helt uden kiste.

Den måde man begraver folk på ændrer sig gennem tiden, og frem til middelalderen, hvor kristendommen slog igennem, var det almindeligt at blive begravet med gravgaver - tit i form af personlige ting og madvarer.

jættestuens gulv blev der derimod fundet to slebne flintøkser og tre fladehuggede pilespidser, som kan stamme fra jættestuens begravelser (figur 1).

Under gravhøjen blev der fundet stolpehuller fra et toskibet hus fra bondestenalderen. Det er ikke unormalt at finde huse under gravhøje fra bondestenalderen, som det er tilfældet her, og det er blevet foreslået, at der kan være en forbindelse mellem hus og grav. Dette er også muligt her, men C14-dateringer af både hus og høj viser, at det er mere sandsynligt, at der har været et par hundrede år imellem dem.

At der findes jernaldergrave i og rundt om gravhøje er også et udbredt fænomen. De bliver kaldt sekundære begravelser.

Den første sekundære begravelse ved denne jættestue er en brandgrav fra den sidste del af førromersk jernalder ca. 200 f.Kr. – Kr.f. Graven ligger 8 m fra gravhøjen og den indeholdt fire mindre krukker eller bægre, en ornamenteret og buet kniv og et sværd af La Tené-typen (figur 3). Alle gravgaverne havde været med den gravlagte på ligbålet og de bar alle præg deraf. Sværdet var desuden brækket i fire stykker. La Tené sværd stammer fra Centraleuropa og har ikke været hvermandseje. Ejeren har måske selv været ude og rejse og bragt det med sig hjem, eller han har købt det. Under alle omstændigheder har han været betydningsfuld, måske en kriger.

De næste grave omkring gravhøjen blev anlagt mindst 200 år senere i yngre romersk jernalder mellem år 200 og 300. Disse jordfæstegrave er der fundet to af. Den ene var desværre fundtom, men den anden var derimod meget rig. Ud over enkelte tænder og et enkelt stykke knogle var der intet tilbage af den gravlagte. De bevarede gravgaver talte derimod en jernkniv, en sølvnål, fire vedhæng af en blanding af sølv, bly og tin, en bøjlefibel i bronze og en i sølv og til sidst 30 glasperler. Den gravlagte var sandsynligvis en kvinde, der har befundet sig i toppen af det lokale samfund, ud fra gravgodset af dømme.

På den sydlige skåning af bakken blev der udgravet et mindre bopladsareal med et treskibet langhus samt et mindre hus. Disse bygninger dateres også til mellem år 200 og 300 og det er muligt at de gravlagte i de to jordfæstegrave har levet samtidigt med, at husene har stået.

Sammenfatning og perspektivering

Den arkæologiske udgravning ved Overbygård ved Stae har resulteret i ny og væsentlig information om flere hovedperioder i oldtiden. Jættestuen og især det velbevarede gulv giver et sjældent indblik i denne del af konstruktionen i stenalderens storstensgrave.

Brandgraven er ekstra interessant, da der på nordsiden af bakken ligger en boplads, som hedder Overbygård-bopladsen. Overbygård-bopladsen er speciel, da den bla. bestod af flere meget velbevarede huse med nedgravet gul og kældre. En af disse kældre, fra et nedbrændt hus, indeholdt foruden lerkrukker også forkullede træbeholdere og to sværd, som dog ikke er af samme type som La Tené sværdet. Overbygård-bopladsen var beboet i ældre jernalder samtidigt med brandgraven, og det er muligt, at den gravlagte boede på denne boplads. La Tené sværdet er også endnu et led til de internationale forbindelser, som har været mellem Nord- og Centraleuropa.

Jordfæstegravene og de treskibede langhuse bidrager til den lokale bebyggelsesudvikling, ved at repræsentere den efterfølgende bebyggelsesfase på bakken, efter at Overbygård-bopladsen ophører med at være beboet.

Hvis du vil vide mere

Danmarks Oldtid, Stenalder 13.000-2.000 f.Kr., af Jørgen Jensen, 2001, Gyldendal.

Danmarks Oldtid, Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr., af Jørgen Jensen, 2003, Gyldendal.

Overbygård-bopladsen er desuden udstillet på Lindholm Høje.

Overbygård, Stae

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. ÅHM 6798
- Fund & Fortidsminder: 12.06.13 sb 10, 126, 138, 139, 140, 141
- Kulturstyrelsen jnr. 17/02776
- Bygherre: Projekt Stae Byudvikling ApS.
- Undersøgt areal: 3.871 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Karen Povlse
 - Museumsinspektør Niels Haue
 - Arkæolog Kasper Thorup
 - Arkæolog Per Klit Øllgaard
 - Arkæolog Nikoline Fogh Munch Larsen
 - Arkæolog Anne Østergaard Jensen
 - Arkæolog Peter Thomsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

